

از : استوری

ترجمه و نگارش : تقی بینش

تذکره شعرا

(۱۰)

۱۱۷۰- حاجی لطف‌علی بیگ «آذر» بن آقاخان بیگدلی شاملوی

۱- این نام قبیله ترکمن را لطف‌علی بیگ در مقدمه تاریخی که در آغاز مجمره دوم آتشکده نیشته ، ذکر کرده است . بیگدل خان بنابر قول خودش سومین از چهار پسر ایلدگزخان بود و این ایلدگز نیز پسر سوم از شش پسر اوغزخان بوده است [برای این نام‌گذاری جد او ، ترکهای غز رجوع کنید به مقاله غز Ghuzz و توغزغز Toghuzghuz و ترکها Turks در دائرةالمعارف اسلام] . در عهد محمود غزنوی یا چنگیزخان ، بیگدلی‌ها با سایر قبایل ترک به ایران مهاجرت کردند و بعضی در آنجا ماندند و بقیه به سوریه رفتند . در عهد تیمور ، امیر جهانگیر هنگامی که در سوریه سرگرم لشکرکشی بود بیگدلی‌های مقیم سوریه را به‌عنوان هم‌ولایتی شناخت و آنها را به‌منظور این که به ترکستان برگردند به ایران فرستاد . در اردبیل بزرگان بیگدلی به افتخار ملاقات سلطان علی سیاه‌پوش صفوی [که سلطان خواجه‌علی نیز خوانده شده است . رک: سلسله‌النسب صفویه ص ۴۵] (زورنال انجمن سلطنتی آسیائی ۱۹۲۱ ص ۴۰۷) نایل آمدند و از او تقاضای شفاعت کردند . در نتیجه اجازه گرفتند لشکرگاه (اردوی تیموری) را ترک کنند و در اردبیل در ردیف مریدهای آن شخصیت عالی‌مقام بمانند . در طول ۲۵۰ سال تا مقارن جلوس شاه اسمعیل آنها خدمتگزار صدیق خاندان صفوی بودند و بعضی از ایشان مقامهای شامخی را احراز کردند . اخلاف این بیگدلی‌ها که از سوریه مهاجرت کرده بودند به نام بیگدلی شاملو خوانده شده‌اند و آنهایی که هرگز به سوریه نرفته بودند به همان

اصفهانی در ۲۰ ربیع الثانی ۱۱۳۴ . هـ / ۷ فوریه ۱۷۲۲ م.^۲ در اصفهان متولد شد . موقعی که حمله محمود^۳ افغان روی داد ، خانواده اش از اصفهان به قم فرار کردند و در آنجا تا سن چهارده سالگی بسربرد . در آغاز دوره نادرشاه [۱۱۴۷ . هـ / ۱۷۳۶ م. - ۱۱۶۰ . هـ / ۱۷۴۷ م.] پدرش^۴ حاکم لار و کرانه فارس (سواحل فارس) شد و لطف علی بیگ از قم به شیراز رفت . دو سال بعد از این تاریخ پدرش نزدیک بندرعباس درگذشت و وی همراه عمویش حاجی محمد بیگ به زیارت مکه و مدینه و اعتاب مقدسه عراق رفت . پس از یک سال اقامت در فارس وی برای زیارت به مشهد رفت و در آن وقت نادرشاه که از لشکر کشی به هند و ترکستان مراجعت کرده بود در مشهد بود [شوال ۱۱۵۳ . هـ / دسامبر ۱۷۴۰ م.] . وقتی نادرشاه مشهد را به قصد کوه های لزگی [جبال لکزیه Lakziah برای تنبیه لزگی های مقیم داغستان

→

اسم ساده بیگدلی مشهورند [رك. ژورنال انجمن سلطنتی آسیائی ۱۸۴۳ ص ۱-۳۸۰ که در آن متن کم غلطتری از آنچه در ۱۲۷۷ چاپ شده تلخیص شده است . و نیز رجوع کنید به مقالات قزلباش Kizil - Bāsh و شاهسون Shāh - Sewan در دائرة المعارف اسلام] .

۲- سنه نادرست ۱۱۲۳ . هـ / ۱۷۱۱ م. برابر او را از چاپ ناقص ۱۲۷۷ آتشکده نقل کرده است و عبارت غلط اینست : و مقارن این حال فتنه محمود قلی خان [در اصل: قلی جای] افغان روی داد .

۳- رجوع کنید به صفحه ۲/۸۳۱ مرجع قبلی .

۴- بعضی از بستگان لطف علی بیگ موقعیت مهمی داشته اند . محمد قلی خان دانی او جانشین فتح علی خان - عم بزرگ (عموی پدر یا مادر) واله (رك: ص ۸۳۱ ماخذ قبلی) شد و صدر اعظم شاه سلطان حسین . عموهایش ولی محمد خان و مصطفی خان بیگدلی و دانی دیگرش رضا قلی خان بیگدلی به مأموریت هایی به دربار سلطان عثمانی اعزام شدند .

۵- برای لزگی ها که قبلاً (صفحه ۸۳۰) در ضمن شرح حال علی قلی خان «واله» داغستانی

توضیح داده شده است رك: دائرة المعارف اسلام تحت عنوان: داغستان Dāghistān

که برادرش ابراهیم خان را کشته بودند] ترك كرد ، لطف‌علی بیگ همراه قشون رفت و نواحی مازندران تا آذربایجان را دید و از آنجا به زادگاهش اصفهان مراجعت کرد. پس از مرگ نادرشاه او به خدمت علی‌شاه^۶، ابراهیم شاه^۷، شاه اسماعیل^۸ و شاه سلیمان^۹ پیوست (بعد از قتل نادرشاه چندی در سلك ملازمین ركاب علی‌شاه و ابراهیم شاه و شاه سلیمان بوده - بنا بر آنچه خود او نوشته است به عین عبارت) . موقعی که ابراهیم میرزا [بعد ابراهیم شاه شد] بوسیله برادرش علی‌شاه به حکمرانی عراق منصوب گردیده بود ، لطف‌علی بیگ داروغه دفتر دیوان اعلی شد . پس از گذشت سالهای اضطراب و پریشانی لطف‌علی بیگ به تصوف روی آورد و از معاشرت فضلا و طلاب و عرفا و شعرا و دانشمندان برخوردار یافت . میر س . [= سید] علی «مشتاق» به او هنر شاعری را آموخت و با وی طرح دوستی

۶- علی‌شاه = عادل‌شاه = علی‌قلی‌خان به سال ۱۱۶۰ هـ / ۱۷۴۷ م . جانشین عمویش نادرشاه شد و بعد بوسیله برادرش ابراهیم در شوال ۱۱۶۱ هـ / سپتامبر ۱۷۴۸ م (رك . ملكم : تاریخ ایران ج ۲ صص ۵-۵۳ و واتسن : تاریخ ایران صص ۱-۴۰ و سایکس : تاریخ ایران جلد دوم صص ۶ - ۲۷۵ و ۲۷۲ و زامبور Manuel de généalogie صص ۲۶۱) معزول گردید .

۷- برادر کوچکتر علی‌شاه بود که در محرم ۱۱۶۳ هـ / دسامبر ۱۷۴۹ م ژانویه ۱۷۵۰ عزل شد (رك . ملكم ج ۲ صص ۵-۵۴ ، والتون صص ۴۱ ، سایکس صص ۲۷۶ ، زامبور صص ۲۶۱) .
 ۸- شاه اسماعیل سوم [صفوی] پسری هشت یا نه‌ساله بود که بوسیله علی‌مراد خان بختیاری به شاهی برداشته شد (رك . ملكم ج ۲ صص ۵۹ ، واتسون صص ۴۴ ، زامبور صص ۲۶۱) .
 ۹- شاه سلیمان دوم [صفوی] در مشهد در محرم یا صفر سال ۱۱۶۳ به شاهی انتخاب شد (رك . صفحه ۳۲۰ قبل از این) و پس از ۴۰ سال سلطنت معزول و کور گردید (رك . ملكم جلد دوم صص ۶-۵۵ ، واتسون صص ۴۱ ، زامبور صص ۲۶۱) .

ریخت . بنا بر آنچه در انجمن خاقان آمده فوت او به سال ۱۱۹۵ هـ / ۱۷۸۱ م روی داده است (ببینید جلد متمم فهرست ریورا ۷-۵ ، a ۸۱) . راستست که «مصحفی» در عقدثریا که به سال ۱۱۹۹ هـ / ۱۷۸۵ م تألیف شده است می نویسد که لطف علی بیگ « هنوز در اصفهان زنده و بزرگترین شاعر عصر به شمار می رود » (ریو a ۳۷۵) ولی چون مصحفی در دهلی می زیسته اطلاع صحیحی از آن وقت اصفهان نداشته است .

نسخه های خطی دیوان آذر در بانکی پور (فهرست جلد سوم شماره ۴۰۰) و رامپور (فقط غزلیات ؟ رک. نادر احمد ۱۰۶) و لاهور (فقط غزلیات رک. اورینتل کالج میگزین ۴ / ۷۱ (اوغوست ۱۹۳۰) ص ۶۷) محفوظ است . منتخبات مفصلی از یوسف و زلیخای او که در ۱۱۷۶ هـ / ۳-۱۷۶۲ به نظم درآمده در آتشکده نقل شده است .

پسرش حسین (یا : حسن) علی بیگ «شرر» یکی از شعرایی است که اسمش در زینت المدایح (ریو جلد متمم ۱۱۸) و مجمع الفصحاء جلد دوم ص ۲۶۲ آمده است .

آتشکده آذر ۱۱

متضمن یادداشت هایی است درباره ۸۴۵ شاعر متقدم و متأخر که مؤلف تألیف آن را در چهل سالگی^{۱۲} شروع کرده [بنا بر این در حدود ۱۱۷۴] .

۱۰- بنا بر قول عبدالمقتدر ، «مصحفی» که تذکره اش را به سال ۱۱۹۹ هـ تألیف کرده است از آذر به صورتی که در قید حیات بوده یاد کرده است می نویسد «شاعر در آن وقت در حدود شصت سال داشته است .

۱۱- به عقیده بلوشه (جلد دوم ص ۲۲۵) آتشکده «کتابی است که در ایران خیلی کم مورد توجه واقع شده است ... ادبای ایران فقط منتخبی از اشعار آن را که خیلی بد انتخاب شده است طالب هستند ...»

۱۲- چون شمار سنین عمر از ثلاثین به اربعین رسید (ورق b ۳ در چاپ ۱۲۸۷)

۱/هـ - ۱۷۶۰ م می‌شود] و بعد در طی چندسال ادامه داده و کامل کرده است (سال ۱۱۷۹ در ضمن شرح دهلی به‌عنوان سال جاری و سال ۱۱۸۰^{۱۳} در شرح حال انوری به‌صورت حال و سالهای ۱۱۸۵ و ۱۱۹۰ و ۱۱۹۱ و ۱۱۹۳ هجری ضمن ماده تاریخ به‌ترتیب برای فوت عدری و توفان و صهبا و فریبی^{۱۴} ذکر شده‌است).

این کتاب بر اساس تقسیم جغرافیایی و برحسب شهرها و نواحی مرتب شده‌است و تقسیم می‌شود به دو مجمره (مجمره اول شعرای متقدم که به‌نوبه خود به یک شعله (سلاطین، شاهزادگان و امرای تمام نواحی) و سه اخگر (۱- شعرای ایران ۲- شعرای توران ۳- شعرای هندوستان) و یک فروغ (زنان شاعر)؛ مجمره دوم درباره در حدود ۷۰ شاعر معاصر به‌ترتیب الفباست به‌اضافه تقسیم فرعی به اسم پرتو و دو پرتو دارد:

(۱- معاصران با ضمیمه‌ای به‌صورت مقدمه تاریخی شامل شرح فتنه افغان و حوادث ناشی از آن ۲- شرح حال مؤلف به قلم خودش): سپرنگر ش ۳۲، بلوشه جلد چهارم ۲۴۵۳ (اصفهان مورخ ۱۱۸۰ هـ / ۱۷۶۷ م به‌خط اسدالله بن عبدالرحیم الشروانی) جلد دوم ۱۱۵۳ (مورخ ۱۲۱۳ هـ / ۱۷۹۹ م) ۱۱۵۴ (مورخ ۱۲۱۷ هـ / ۱۸۰۲ م) ۱۱۵۵ (مورخ ۱۲۳۱ هـ / ۱۸۱۶ م) ۱۱۵۶ (مورخ ۱۲۳۴ هـ / ۱۸۱۹ م) منضم به یک دست‌نویس به‌خط مؤلف «؟» اته ۶۹۳ (مورخ ۱۱۹۶ هـ / ۱۷۸۳ م)، ۶۹۴ (مورخ ۱۲۱۵ هـ / ۱۸۰۰ م) شاید

۱۳- باید خاطر نشان ساخت که نسخه‌ای خطی که در ۱۱۸۰ هـ / ۱۷۶۷ م کتابت شده

در پاریس موجود است و بلوشه صحت سال تحریر آنرا تأیید کرده‌است.

۱۴- بنا بر نقل عبدالمقتدر نسخه بانکی‌پور درباره «فریبی» مطلبی ندارد و قبل از

۱۱۸۷ کتابت شده‌است. شرح حال فریبی در نسخه چاپ بمبئی سال ۱۲۷۷ نظیر آنچه در

نسخه شماره ۲۸۴ بودلین آمده یا نسخه‌های معرفی شده بوسیله بلانداست.

به خط پسر مؤلف^{۱۵} ، لیندسیانا ص ۱۸۲ ش ۹۱۸ (مورخ ۱۲۰۲ هـ / ۱۷۸۷-۸ م) ، شماره ۵۶ (۱۲۱۵ هـ / ۱۸۰۰ م) ، سپهسالار [منظور کتابخانه مدرسه عالی سپهسالار ایران است . مترجم] جلد دوم ص ص ۶-۴۵۲ (چهار نسخه که یکی از آنها در تاریخ ۱۲۰۷ هـ / ۱۷۹۲-۳ م کتابت شده است) ، ریو جلد اول b ۳۷۵ (ناقص ۱۲۱۴ هـ / ۱۸۰۰ م) جلد متمم ۱۱۴ (۱۲۳۴ هـ / ۱۸۱۸ م) ، جلد اول a ۳۷۵ (۱۲۳۸ هـ / ۱۸۲۳ م) ، اکسفور مؤسسه Ind نسخه خطی ناحیه ۶ (۱۲۱۹ هـ / ۱۸۰۵ م) ، بودلین نسخه های فارسی ۸۰ d (۱۲۲۲ هـ / ۱۸۰۷ م) ، بودلین ۳۸۴ (مورخ ۱۲۲۷ هـ / ۱۸۱۲ م) ، ۳۸۵ (مورخ ۱۲۲۸ هـ / ۱۸۱۳ م) ، برلین ۶۵۸ (مورخ ۱۲۲۳ هـ / ۱۸۰۸ م) ، ۶۵۹ (۱۲۳۵ هـ / ۱۸۰۲ م) ، ۶۶۰ رها تاسک ص ۶۸ ش ۳ (مورخ ۱۲۲۴ هـ / ۱۸۰۹-۱۰ م) Brelvi - Dhabhar ص ۱۳ (مورخ ۱۲۲۶ هـ / ۱۸۱۱) ، مجلس [منظور کتابخانه مجلس شورای ملی ایران است . مترجم] ۳۲۲ (مورخ ۱۲۲۵ هـ / ۱۸۱۰ م) ، ۳۲۱ بانکی پور جلد هشتم ۷۰۲ (مورخ ۱۸۲۳ هـ) ، برون جلد اول متمم (۱۲۷۳ هـ / ۱۸۵۶-۷ م) ، اسعد ۹-۷-۲۵ ، آصفیه جلد اول صفحه ۳۱۶ ش ۴ ، لنین گراد کتابخانه عمومی (دو نسخه رك . Mélanges asiatiques ج ۳ (سن پترسبورگ ۱۸۵۹ صفحه ۷۲۸) ، مؤسسه (رزن ۳۳ مورخ ۱۲۳۰ هـ / ۱۵ - ۱۸۱۴ م) ، موزه آسیائی (رك . Mélanges asiatiques) جلد ششم (۱۸۷۳) ص ۱۲۷ ، دانشکده ۱۰۲۷ ، ۱۱۸۳ (Romaskewicz ص ۳) ، ۱۲۳۰ (مورخ ۱۲۴۱ هـ / ۱۸۲۵-۶ م) ، Romaskewicz صفحه

۱۵- ابن المرحوم لطف علی محمد الشیرازی مسکن البروجردی موطناً را اته به عنوان

پسر مؤلف معرفی و ذکر کرده است اما اگر این کلمات تنها دلیل باشد قطعی و کافی نیست .

(۱۹) ، مشهد [منظور کتابخانه آستان قدس رضوی است . مترجم] جلد سوم ص ۱۵۷ (آخرش نقص دارد) .

چاپها : کلکته ۱۲۴۹ . هـ / ۱۸۳۳ م ، بمبئی ۱۲۷۷ . هـ / ۱۸۶۰ م (چاپ بدی است) ، ۱۲۹۹ . هـ / ۱۸۸۲ م منتخب (فقط شعله یعنی سلاطین ، شاهزادگان و امراء) :

The Atesh kedah, or first - temple, by Hajji Lutf Ali Beg , of Isfahan .
now first edited by N. Bland

لندن ۱۸۴۴ (۴۰ صفحه) .

معرفی (۱) :

Account of the Atesh kedah, a biographical work on the persian poets, by Hajji Lutf Ali Beg, of Ispahan

از ن - بلاند (ژورنال انجمن سلطنتی آسیائی جلد هفتم (۱۸۴۳) صص ۹۲-۳۴۵) ، (۲) برون تاریخ ادبیات جلد چهارم صص ۴-۲۸۳ .

صورت اسامی و خلاصه شرح حالها : فهرست بودلین ۹۳-۲۶۳ .

ترجمه ترکی : استانبول ۱۲۵۹ . هـ / ۱۸۴۳ م (رك. دائرةالمعارف

اسلام) .

خلاصه : (اشعاردوباره به چهار دسته تقسیم شده است (۱) قصائد

(۲) مقطعات (۳) غزلیات (۴) رباعیات و به ترتیب قافیه است اما شرح

حالها اشتباه دارد) : تذکره اسحق تألیف اسحاق بیگ « عذری » بیگدلی

شاملو برادر کوچکتر لطف علی بیگ که در جوانی به سال ۱۱۸۵ . هـ / ۲ -

۱۷۷۱ م در گذشته است می باشد : سپهسالار [منظور کتابخانه مدرسه

۱۶- رجوع کنید به آتشکده مجمره دوم پرتواول (بودلین ۲۸۴ ش ۸۱۳ ؛ ژورنال انجمن

سلطنتی آسیائی ۱۸۴۳ ص ۳۸۴) ؛ انجمن خاقان ، مجمع الفصحاء جلد دوم ص ۲۴۵ .

عالی سپهسالار تهران است . مترجم [جلد دوم صص ۷۳-۴۶۹ .
 [شرح حال مؤلف به قلم خودش در آتشکده مجمره دوم پرتو دوم
 (قسمتی از آن را بلاند در ژورنال انجمن سلطنتی آسیائی سال ۱۸۴۳
 صص ۳-۲۸۱ ترجمه کرده است و مختصر آن در سپرنگر ص ۱۶۱ نقل
 شده است و برون تاریخ ادبیات ایران جلد چهارم صص ۴-۲۸۳ و فهرست
 بودلین ۳-۲۹۲)، توضیحاتی درباره تبار و نیاگان او و خودش در مقدمه
 تاریخی (در حدود ۱۸ صفحه در نسخه چاپ ۱۲۷۷) با آنچه در مجمره دوم
 آمده است (مختصری از مطالب مربوط به بگدلی را بلاند در ژورنال انجمن
 سلطنتی آسیائی سال ۱۸۴۳ صص ۱-۳۸۰ ترجمه کرده است) .
 ریاض الشعراء (قسمتی از آن به صورت اختصار بوسیله بلاند در
 ژورنال انجمن سلطنتی آسیائی سال ۱۸۴۸ ص ۱۶۱ ش ۲)؛ تذکره مصحفی
 (برای ترجمه اجمالی آن رجوع کنید به بانکی پور ج ۳ صص ۲۰-۲۱۹)؛
 صحف ابراهیم (مختصر قسمتی از آن در ژورنال انجمن سلطنتی آسیائی
 ۱۸۴۸ ص ۱۶۱)؛ مخزن الفرائب ش ۲۳۵؛ تذکره اختر (برلین ۶۶۴)؛
 تجربه الأحرار (ریو جلد متمم ۱۳۲)؛ انجمن خاقان؛ مجمع الفصحاء جلد
 دوم صص ۵-۷۳؛ شمع انجمن ص ۶۵؛ ریو جلد اول صفحه b ۳۷۵؛
 بانکی پور جلد سوم صص ۲۰-۲۱۹ و جلد هشتم ص ۱۳۵؛ برون تاریخ
 ادبیات جلد چهارم صص ۴-۲۸۳؛ دائرة المعارف اسلام تحت عنوان:
 لطف علی بگ Lutf' Ali Beg (به قلم Kramers) .]

۱۱۷۱- ابو الحسن امیرالدین احمد که معروف به (المشتهر به) امرالله
 اله آبادی است، در صفر سال ۱۱۹۲ . ۱۷۷۸/هـ م به عظیم آباد
 (یعنی پتنه) سفر کرد و در آنجا تصمیم گرفت تذکره‌های بنویسد .
 وی در طول مسافرت به کلکته تذکره‌اش را تألیف کرد و آن را در ۳ جمادی
 الثانیة ۱۱۹۳ . ۱۸/هـ ژوئن ۱۷۷۹ م . به پایان رسانید . به قراری که در

آخر کتاب می‌گوید در مراجعتش به‌لکنو به‌سال ۱۱۹۴ هـ / ۱۷۸۰ م دوباره در آن تجدیدنظر کرده‌است و در آنجا بوده‌است که اطلاعات زیادی درباره سفرای دیگر بدست‌آورد. ولی به‌علت این که ناگزیر به‌شهر شده نتوانسته‌است آن مطالب اضافی را در کتاب بگنجانند و بنا بر این منحصراً است به‌آنهايي که در فهرست و مقدمه کتاب اسمشان ذکر گردیده‌است. به‌فهرست در تاریخ ۱۱۹۷ هـ / ۱۷۸۳ م مراجعه و تجدیدنظر شده‌است «بنا بر این باید فرض کنیم که مقدمه و متن کتاب در ۱۱۹۳ هـ تألیف شده و بعد خاتمه در همان تاریخی که فهرست شعرا تنظیم گردیده یعنی سنال ۱۱۹۷ نوشته شده‌است».

تذکره مسرت افزا

مشمول بر یادداشت‌هایی است به‌ترتیب الفبا درباره ۲۴۷ شاعر رخته Rēkhtah (اردو) که در سال ۱۱۹۳ هـ / ۱۷۷۹ م^{۱۷} تألیف شده‌است: بودلین ۳۸۸ (ممکن است به‌خط مؤلف باشد).

۱۱۷۲ - مولوی گلشن علی «گلشن» جانیپوری Janpūri برادر کوچکتر نحوی و ریاضی‌دان روشن‌علی «نظمی» انصاری جانیپوری است. وی در جانیپور متولد شد و هنگامی که تقریباً مردی شده بود به‌دهلی رفت و هنگامی به‌آنجا رسید که شاهد تاخت‌وتاز نادرشاه شد (۱۱۵۱ هـ / ۱۷۷۳ م) و در آنجا شعرایی مانند حزین و واله را ملاقات کرد. بعد از مرگ واله

۱۷ - «اطلاع دقیق از شرح حالها و نیز بعضی منتخبات دیوانها ارزش کتاب را حقیقه زیاد کرده‌است. در این کتاب چندین شاعر ذکر شده‌است که گارسن‌دوتاسی (در تاریخ ادبیات هندوئی و هندوستانی) ذکری از آنها نکرده‌است و فهرست بسیار مفیدی از شعرای رخته بوسیله آ. سپرنگر (در فهرست خود اواخر ۱۹۵۰ بعد) تنظیم شده که برای اطلاع از این مأخذ و شرح حالهای ارزنده قابل توجه است.

در سال ۱۱۶۹ . ه / ۱۷۵۶ م وی به خانه بازگشت اما به زودی برای بدست آوردن کار به شمس آباد (واقع در فرخ آباد ولایتی از ولایات متحده) رفت و در آنجا به خدمت سید بسالت جهان (متوفی ۱۱۷۶ . ه / ۱۷۶۲-۳ م) پیوست. بیش از شصت سال داشت که به نگارش شرح حال خود پرداخت. بنا بر نقل تجلی نور وی در سال ۱۲۰۰ . ه / ۱۷۸۶ م فوت شده و دیوان شعر فارسی و تالیفاتی در زمینه رمل و جفر و عروض و معما داشته است.

صورت حال

شرح حال اوست به قلم خودش به شعر مثنوی: ریو جلد دوم ۷۱۵ a (قرن ۱۸).

[مخزن الفرائب ش ۲۱۹۶؛ تجلی نور جلد دوم صص ۲۱-۲۰].
 ۱۱۷۳- موهن لعل Mohan la'l «انیس» کایته^{۱۸} Kāyat'h فرزند
 رای تولا (?) رام قانون گوی برگنه گوپامو Gōpāmou اوده oudh بود. در
 در شعر شاگرد میرزا محمد فاخر «مکین» دهلوی بوده^{۱۹} است. موقعی
 که اولین تحریر انیس الاحبای خود را می نوشت بیش از پنجاه سال از اقامت
 او در لکنو می گذشت [به سال ۱۱۹۷ . ه / ۱۷۸۳ م] و متجاوز از نود سال
 داشت که نگارش دوم آن را [به سال ۱۲۳۵ . ه / ۱۸۱۹-۲۰ م] به پایان

۱۸- ایضاً Kāyast'h کایسته اسم هندوی اهل قلم و اهل حساب است.

۱۹- در دهلی متولد شد و به لکنو در سال ۱۱۷۳ . ه / ۱۷۵۹-۶۰ هجرت کرد. مدتی در فیض آباد الله آباد بسر برد. پس از آن که امپراطور شاه عالم در شعر شاگرد او شد به سال ۱۲۲۱ . ه / ۱۸۰۶-۷ م درگذشت. رجوع کنید. ریو جلد اول ۳۷۶ a، بانکی پور جلد سوم صص ۹-۲۵۸، سپرنگر ص ۴۸۱، صحف ابراهیم (شرح حال ماقبل آخر در حرف میم)، خلاصه الافکار ش ۴۷۵، مخزن الفرائب ش ۲۶۶۹، تذکره دلگشا (برلین صص ۶۷۲ ش ۱۱۲).

رسانید. این کتاب به خواهش مهاراجه تکی‌ترای Tikēt Rāy^{۳۰} با استفاده از تذکره حزین (برای آن رك. صفحه ۸۴۸ قبل از این) تألیف شده است و مهاراجه از انیس خواسته بود که نمونه‌ای از اشعار شعرای هندی را جمع‌آوری کند.

برای دیوان او (نسخه‌ای از آن در رامپور هست) به اورینتل کالج میگزین جلد ۴ / VI (اگوست ۱۹۳۰) صفحه ۷۵ رجوع کنید.
انیس الأحیاء

متضمن یادداشتهایی است از مسکین و شعرای هم‌سبک او که در ۱۱۹۷ هـ / ۱۷۸۳ م تألیف شده است تقسیم می‌شود به یک افتتاح (درباره شاگرد مکین، میرزا عظیمای «اکسیر» اصفهانی^{۲۱}) و یک فصل (راجع به ۳۱ شاگرد مسلمان مکین) و یک فاصله (درباره ۶ شاگرد هندوی او) و اختتام (راجع به ۵ شاگرد مسلمان شاگردان مکین) و یک حسن خاتمه (درباره ۶ شاگرد هندوی شاگردان او): سپرنگر ش ۳۳، ریو جلد اول ۳۷۶a (قرن ۱۸، ظاهراً مؤلف آن را نوشته یا آن را ملاحظه کرده است)، ۳۷۷a (تکمله تازه‌ای که در ۱۲۰۹ هـ / ۱۷۹۴-۵ م شروع و در ۱۲۳۵ هـ / ۱۸۱۹-۲۰ م تکمیل شده است مشتمل بر ۵ یادداشت در فصل و ۱۲ یادداشت در فاصله ۱ یادداشت در اختتام و ۱۸ یادداشت در حسن اختتام. برلین ۶۶۲ (۱۲۱۸ هـ / ۱۸۰۳-۴ م)، بانکی پور جلد هشتم ۷۰۳ (قرن ۱۹).

۲۰- سرفرازالدوله میرزا حسن رضاخان که نائب آصف‌الدوله نوه وزیر او بود.

تکترای در ۱۲۱۵ هـ / ۱۸۰۰ م درگذشته است.

۲۱- در دوره محمدشاه به‌دهلی رفت [گمان می‌رود از ایران] و به دعوت نواب محبت

جنگ (برای او به صفحه ۷۱۷ قبل از این رجوع کنید) به مرشدآباد عزیمت کرد و در آنجا

در زمان سراج‌الدوله مرد (۷۰- ۱۱۶۹ هـ).

فهرست اسامی شعرا در چاپ اول: سپرنگر صص ۳-۱۶۲ [شرح حال مؤلف به قلم خودش در انیس الاحباء در آخر فاصله].

۱۱۷۵- غلام همدانی «مصحفی» بن ولی محمد از خانواده‌ای اهل امروهه Amrōhah (واقع در ۲۰ مایلی شمال مرادآباد) بود ولی تولد وی در لکنو^{۲۲} روی داده است. در آنجا مدتی یا مدت نسبتاً زیادی بسربرد. در سال یا در حدود سال ۱۱۹۰/۱۷۷۶ م به دهلی رفت و مدت دوازده سال به فراگرفتن قواعد شعر رخته (اردو) مشغول شد و شیوه متداول زمان را فراگرفت و میل و رغبت زیادی به شعر فارسی داشت. شعرای سرشناس زمان در خانه او جمع می‌شدند. در مراجعت به لکنو ممدوحی به اسم شاهزاده سلیمان شکوه^{۲۳} پیدا کرد. این شخص پسر دوم عالم ثانی و برادر اکبرشاه بود. مرگ مصحفی به سال یا در حدود سال ۱۲۴۰ هـ/ ۱۸۲۴ م روی داد. در هنگام مرگ مسن بود. در شعر طبع روانی داشت. چندین دیوان شعر پرداخت. در تذکره هندی سه دیوان فارسی^{۲۴}

۲۲- بنا بر قول ریو «تولد وی در لکنو روی داد». گارسن دوتاسی که تذکره هندی را دیده عبارت ریو را با تردید تلقی می‌کند و نظیر عبارات ریو را می‌نویسد که «مصحفی در لکنو می‌زیست». بنا بر نقل Saksema وی در اکبرآباد متولد شده است. يك جا در نزديك فیض آباد و محل دیگری نزدیک کاونپورم به این اسم هست. شفته (به نقل گارسن دوتاسی جلد دوم ص ۲۸۶) می‌گوید که وی در دهلی متولد شد: گراهام بیلی می‌نویسد «وی به امورها Amorohā مهاجرت کرد اما هنگامی که حکم جوانی را داشت به دهلی رفت و زادگاهش را ملاحظه کرد.»

۲۳- رك. گارسن دوتاسی ج ۲ صص ۲- ۱۷۱ و بیل Oriental biographical Beale dictionary صفحه ۳۹۰.

۲۴- بنا بر قول سپرنگر چهار دیوان فارسی است در آنجا که می‌گوید «نسخه بدخطی از

و ظاهراً چهار دیوان اردو از او ذکر شده است. سپرنگر از گلشن بی خار نقل کرده است که مصحفی سه دیوان یا بیشتر به اردو داشته است. یک جلد محتوی منتخباتی از چهار دیوان او [در لکنو] به سال ۱۲۹۶ هـ / ۱۸۷۹ م چاپ شده است. مصحفی در روزگار خود از نام نیک برخوردار بود و چندین شاگرد داشت. و اوراست:

(۱) عقد ثریا

تذکره‌ای است که در ده‌های به سال ۱۱۹۹ هـ / ۱۷۸۴-۵ م به خواهش میرزا قتیل تألیف شده است. این تذکره مشتمل بر ۱۲۳ شاعر فارسی‌سرا است که ابتدا در هند به عرصه رسیده‌اند و از زمان محمدشاه (۶۱-۱۱۳۱ هـ / ۴۸-۱۷۱۹ م) تا دوران شاه عالم (۱۱۷۳ هـ / ۱۷۵۹ م - ۱۲۲۱ هـ / ۱۸۰۶ م) بوده‌اند. ریو جلد اول b ۳۷۷ (از قرن ۱۸ جدیدتر)، بانکی‌پور جلد هشتم ۷۰۹ (مورخ ۱۲۴۴ هـ / ۱۸۲۹ م). چاپ: اورنگ‌آباد، تاریخ چاپ؟ (به‌اهتمام عبدالحق انجمن ترقی اردو. رجوع کنید انتقاد در اورینتل کالج میگزین جلد ۴ / XI (اوتگوست ۱۹۳۵) صص ۲۰-۱۱۹).

(۲) تذکره هندی

یادداشت‌هایی است درباره ۳۵۰ شاعر رخته e - i اردو) از زمان محمدشاه تا عصر مؤلف که به تقاضای میرمستحسن «خلیق» به سال ۱۲۰۹ هـ / ۱۷۸۴-۵ م تألیف شده است: سپرنگر ش ۴۷ = ایوانف متمم اول ۷۶۹

←

دیوان فارسی به سبک جلال اسیر و دیگری به سبک ناصرعلی» در صورتی که عبدالمقتدر این دو دیوان را به عنوان واحد تلقی کرده است «به سبک جلال اسیر و ناصرعلی».

(۱۲۱۹ هـ / ۱۸۰۴ م) ، ریو جلد اول ۳۷۸ a (جدیدتر از قرن ۱۸) ، بانکی پور جلد هشتم ۷۱۰ (مورخ ۱۲۳۸ هـ / ۱۸۲۲ م) .
چاپ : اورنگ آباد ، تاریخ چاپ ؟ (به اهتمام عبدالحق . انجمن ترقی اردو . رك انتقاد در اورینتل کالج میگزین جلد ۴ / XI (اوغوست ۱۹۳۵) صص ۴-۱۳۱) .

(۳) تذکره فارسی

به سال ۱۲۳۶ هـ / ۱۸۲۰ م تألیف شده است و متضمن یادداشتهایی است درباره شعرای جدید اردو و فارسی سرای هند با منتخباتی از نزدیک به تمام شعرای اردو و آثارشان : بانکی پور جلد هشتم ۷۱۱ (۱۲۳۷ هـ / ۲-۱۸۲۱ م) .

(۴) ریاض الفصحاء

یادداشتهای کوتاهی است درباره تقریباً ۳۲۵ شاعر معاصر اردو . چاپ : اورنگ آباد ، تاریخ ؟ (به اهتمام عبدالحق صص ۳۷۸ . انجمن ترقی اردو ش ۷۷ . رك انتقاد در اورینتل کالج میگزین جلد ۴ / XI (اوغوست ۱۹۳۵) صص ۵-۱۳۱) .

شرح حال مؤلف به قلم خودش در تذکره هندی (بوسیله ریو خلاصه شده است ج ۱ ص ۳۷۷ b و ۳۷۷ b ، سپرنگر صص ۳-۱۸۲ ، گارسن دو تاسی جلد دوم صص ۵-۲۸۱) ؛ تذکره اسحق ، مجموعه نفز جلد دوم صص ۹۵-۱۸۸ ؛ گلشن بی خسار ؛ نتایج الافکار ص ۲۴۰ ، سپرنگر صص ۳-۱۸۲ و ۶۲۵ ؛ گارسن دو تاسی جلد دوم صص ۸-۲۸۳ (تحت عنوان : Mas - hafi مصحفی) ؛ ریو جلد اول ص ۳۷۷ b ؛ م . حسین آزاد ، آب حیات (به اردو) ، چندین چاپ شده است .

بیل Beale در Oriental biographical dictionary ص ۲۴۶ (تحت عنوان:
 مصحفی Mas - hafi) ؛ بانکی پور جلد هشتم ص ص ۵۰-۱۴۹ ؛ Blumhardt
 در Catalogue of Hindustani manuscripts in the India Office ایندیا افسیس
 صفحه ۱۲۵ ؛ دائرةالمعارف اسلام تحت عنوان : مصحفی Mashafi , Saksēna
 در تاریخ ادبیات اردو و History of urdu literature ص ص ۳-۹۰ ؛ T. Grahame
 Bailey در History of Urdu literature صفحه ۵۳] .

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 پرتال جامع علوم انسانی